

OILADA OTA-ONA VA BOLA MUNOSABATLARI HAMDA YUZAGA KELADIGON PSIXOLOGIK OMILLAR

Qo'qon universiteti Andijon filiali Pedagogika, psixologiya va jismoniy madaniyat kafedrasi dotsenti. Psixologiya fanlari falsafa doktori (PhD)

Salaxidinova Xolida Xaliljonovna

[*xolidasalahidinova@gmail.com*](mailto:xolidasalahidinova@gmail.com)

Qo'qon Universiteti Andijon Filiali 2-kurs 24-04

Psixologiya yo'nalishi sirtqi ta'lim

Nematova Mohinur Tulanboy qizi

Annotatsiya: ushbu maqolada oiladagi holatlar muammolar kamchiliklar o'rganilib chiqilgan. Klassik psixoanaliz ota-ona va bola munosabatlarini bolaning shaxsiy rivojlanishi markaziga qo'yadigan birinchi ilmiy yo'nalish bo'lganligi ma'lum. Psixoanaliz bola rivojlanishining asosiy tushunchalarini ishlab chiqishda aniqlovchi yo'nalishga aylandi, unda asosiy rol bolalar va ota-onalar o'rtasidagi munosabatlar muammosiga beriladi (E. Erikson, K. Horney va boshqalar). Birlashish nazariyasi eng katta mashhurlikka erishdi. Bola onaning unga bo'lgan munosabati orqali o'zini taniydi, ona esa uni unga bo'lgan munosabatining manbai sifatida qabul qiladi. Bu murakkab munosabatlar dastlab o'ziga va yaqin kattalarga nisbatan xavfsizlik va xavfsizlik hissini beradigan munosabat sifatida tushuniladi. Ushbu masala bo'yicha zamonaviy tadqiqotlar bolaning o'zini o'zi anglashini o'rganishdan uning xatti-harakatlarini o'rganishga o'tdi, bu ko'pincha ijtimoiy moslashuv va kompetensiya nuqtai nazaridan tavsiflanadi. Muloqot endi munosabatlar sifatida emas, balki otaonalar bilan xatti-harakatlar strategiyasi sifatida qaraladi.

Kalit so‘zlar: Ota-ona munosabatlari, tarbiya, tarbiya uslublari, muhit, sotsial, antisotsial oila, bola rivojlanishi.

Annotation: this article examines the shortcomings of family circumstances problems. It is known that classical psychoanalysis was the first scientific direction that laid the relationship of parents and children in the center of the personal development of the child. Psychoanalysis has become a defining direction in the development of basic concepts of child development, in which the main role is assigned to the problem of relations between children and parents (E. Erikson, K. Horney and others). The theory of communion has gained the greatest popularity. The child recognizes himself through the mother's attitude to him, and the mother perceives him as the source of his attitude to him. This complex relationship is initially understood as an attitude that gives a sense of safety and security to oneself and close adults. Modern research on this issue has gone from the study of the child's self-awareness to the study of his hattiharaks, which is often described in terms of social adaptation and compensation. Communication is no longer regarded as a relationship, but as a strategy of behavior with the fathers.

Keywords: parental relations, upbringing, educational styles, environment, social, antisocial Family, Child Development.

KIRISH: Har bir oilada ob'ektiv ravishda ma'lum bir ta'lim tizimi shakllanadi, bu har doim ham uning a'zolari tomonidan amalga oshirilmaydi. Bu yerda biz ta'lim maqsadlarini tushunish va uning vazifalarini shakllantirishni hisobga olgan holda o'qitish uslublari va usullarini ko'proq yoki kamroq maqsadli qo'llashni nazarda tutamiz, bolaga nisbatan nimaga toqat qilish mumkin va mumkin emas. Oilaviy tarbiyaning eng keng tarqalgan beshta taktikasini va ularga mos keladigan oilaviy munosabatlarning to'rt turini ajratib ko'rsatish mumkin, ular yuzaga kelishi sharti va natijasidir: buyruq berish, vasiylik, "aralashmaslik", hamkorlik va paritet. Diktat

- bu birovning tashabbusini muntazam ravishda bostirish. Oiladagi diktatura oilaning ayrim a'zolarining (asosan kattalarning) tizimli xulq-atvorida, boshqa oila a'zolarining tashabbuskorligi va o'zini o'zi qadrlashida namoyon bo'ladi. Otaonalarining beparvoligi avtoritarizm, bolaning manfaatlari va fikrlarini mensimaslik, zulm, majburlash, agar bola qarshilik ko'rsatsa, ba'zida unga nisbatan hissiy yoki jismoniy zo'ravonlik, masxara, u bilan bog'liq muammolarni hal qilishda muntazam ravishda ovoz berish huquqidan mahrum qilish - bularning barchasi uning shaxsini shakllantirishda jiddiy muvaffaqiyatsizliklar kafolatidir. vasiylik - ota-onalar o'zlarining mehnatlari orqali bolaning barcha ehtiyojlarini qondiradigan munosabatlar. Oilada vasiylik - ota-onalar o'z kuchlari bilan bolaning barcha ehtiyojlarini qondirish, uni har qanday tashvish, harakatlar va qiyinchiliklardan himoya qiladigan munosabatlar tizimi. Ota-onalar, aslida, o'z farzandlarini uydan tashqarida haqiqatga jiddiy tayyorgarlik ko'rish jarayoniga to'sqinlik qilmoqdalar. Aynan mana shu bolalar jamiyat hayotiga moslasha olmayapti. aralashmaslik - bu ikki dunyoning yonma-yon mavjudligini ko'rsatadi: "kattalar" va "bolalar".

Bu ikki dunyo: kattalar va bolalar birgalikda yashashi mumkin va na biri, na ikkinchisi shunday belgilangan chiziqni kesib o'tmasligi kerak, deb taxmin qiladi. Ko'pincha bunday turdagi munosabatlar ota-onalarining tarbiyachi sifatidagi passivligi, ba'zan esa ularning hissiy sovuqligi, befarqligi, ota-ona bo'lishni o'rganishga, ota-ona bo'lishni o'rganishga qodir emasligi va istamasligiga asoslanadi. Hamkorlik - shaxslararo munosabatlar birgalikdagi faoliyatning umumiy maqsadlari va vazifalarini hal qilishda vositachilik qilish imkoniyatini beradi. Munosabatlarning yetakchi turi hamkorlik bo'lgan, ota-onalar farzandlari bilan teng huquqli muloqotda bo'ladigan, har kim o'z savoli yoki iltimosi bo'yicha boshqasiga yordam so'rab murojaat qilishi mumkin bo'lgan oila o'ziga xos xususiyat kasb etadi, ijtimoiy guruhga aylanadi. Paritet - ittifoqning barcha a'zolarining o'zaro manfaatlariga asoslangan teng huquqli "ittifoqchilik" munosabatlari.

Ota-ona munosabatlari tushunchasi eng umumiy bo'lib, ota-ona va bolalarning o'zaro munosabati va o'zaro bog'liqligini ko'rsatadi. Ota-onalarning munosabati 1061 bolaning sub'ektiv baholovchi, ongli ravishda tanlangan g'oyasini o'z ichiga oladi, bu ota-onalarning idrok xususiyatlarini, bola bilan muloqot qilish usulini, unga ta'sir qilish usullarining mohiyatini belgilaydi. Qoida tariqasida, ota-ona munosabatlari tarkibida hissiy, kognitiv va xulq-atvor komponentlari ajralib turadi. Ota-ona holati va ota-ona munosabati tushunchalari ota-ona munosabatining sinonimi sifatida ishlatiladi, ammo xabardorlik darajasi bilan farq qiladi. Ota-onaning pozitsiyasi ongli ravishda qabul qilinadi, rivojlangan qarashlar, niyatlar bilan bog'liq; sozlash unchalik aniq emas. Ota-ona munosabatlarining o'ziga xosligi ota-onaning bolaga nisbatan pozitsiyasining ikkilanishi va nomuvofiqligidir. Bir tomondan, bu so'zsiz sevgi va chuqur bog'liqlik, ikkinchi tomondan, ijtimoiy xulqning ushbu usullarini shakllantirishga qaratilgan ob'ektiv baho munosabatidir. Ota-onalarning munosabati o'ziga xoslik va ichki qaramlik bilan tavsiflanadi, bu esa ushbu daqiqalarning maksimal jiddiyligi va intensivligida yotadi. Ular bolaga nisbatan shaxsiy va ob'ektiv prinsip sifatida belgilanishi mumkin.

Oila - bu bolaning shaxsiyatini tarbiyalashda asosiy, uzoq muddatli va eng muhim rol o'ynaydigan alohida turdagi jamoadir. Xavotirli onalar ko'pincha tashvishli bolalarni tarbiyalaydi. Shuhratparast ota-onalar ko'pincha o'z farzandlariga shunchalik zulm qilishadiki, bu ularda pastlik majmuasining paydo bo'lishiga olib keladi. Arzimas qo'zg'alishdan o'zini yo'qotadigan, o'zini tutib bo'lmaydigan ota, ko'pincha o'z farzandlarida o'zi bilmagan holda shunga o'xshash xatti-harakatni shakllantiradi va hokazo. An'anaga ko'ra, bola tarbiyasining asosiy instituti oila hisoblanadi. Bolaning oilada bolaligida olgan narsasi butun umri davomida saqlanib qoladi. Bu bolaning shaxsiyati uchun poydevor qo'yadi va u maktabga kirganida, u allaqachon shaxs sifatida yarmidan ko'proq shakllangan. Aynan oilada bola o'zining birinchi hayotiy tajribasini oladi, birinchi kuzatishlarini

qiladi, turli vaziyatlarda o'zini qanday tutishni o'rganadi. Oilada bolaga o'rgatilgan narsaning aniq misollar bilan tasdiqlanishi, u kattalarda nazariya amaliyotdan chetga chiqmasligini ko'rishi juda muhimdir. Bolalarga nisbatan ta'lim funksiyasini bajarishda asosiy rol er-xotin - ota va ona tomonidan o'ynaydi. Shu munosabat bilan, ular ota-onalardan biri yo'qligida to'liq va to'liq bo'lmagan oila haqida gapirishadi. Oila muhitining barqarorligi bolaning hissiy muvozanati va ruhiy salomatligi uchun muhim omil hisoblanadi. Ota-onalarning ajralishi yoki ajralishi natijasida yuzaga kelgan oilaning buzilishi har doim chuqur zarbaga sabab bo'ladi va bolada kuchli norozilik qoldiradi, uni faqat yumshatish mumkin. Bu hodisa muhim ijtimoiy va tarbiyaviy muammodir.

Ota-onalar va bolalar o'rtasidagi munosabatlarga oilaning turi, kattalar tomonidan tutilgan mavqei, munosabatlar uslubi va ularning oilada bolaga qo'yadigan o'rni ta'sir qiladi. Ota-ona munosabatlari turining ta'siri ostida uning shaxsiyati shakllanadi. Tadqiqot A.N. Leontiev, A.R. Luriya, D.B. Elkonin va boshqalar. Bolaning aqliy rivojlanishi uning ota-onalari bilan hissiy aloqasi va hamkorligi xususiyatlari bilan belgilanishini ko'rsatdi. Oilaviy hayotning dinamikasi va ota-onalarning bolaga bo'lgan hissiy munosabati uning shaxsiyatini shakllantirish uchun muhimdir. Bolaning oilada rivojlanishining barcha bosqichlarida unga doimiy ravishda oilaviy muhitning turli omillari, jumladan, oiladagi tarbiya uslubi ta'sir ko'rsatadi. Bu oilaning tarbiyaviy funksiyasiga ham shifobaxsh, ham beqarorlashtiruvchi ta'sir ko'rsatishi mumkin, bu oila, uning a'zolari va atrof-muhit uchun turli muammolarni keltirib chiqarishi mumkin.

D.V tomonidan o'tkazilgan tadqiqotga ko'ra. Berkoning ta'kidlashicha, tarbiya uslublari shaxsiyatning shakllanishiga ta'sir qiladi, bu shaxsning etukligi darajasida va kundalik ongning semantik tuzilishida ko'rish mumkin. Shunday qilib, xarakteristikalar darajasida ikkala ota-onaning ta'lim tamoyillari va psixologik salomatlik, hissiy holat, xulq-atvorni tartibga solish va ijtimoiy moslashish darajasi

uchun mas'ul bo'lgan shaxs tuzilmalari o'rtasida sezilarli bog'liqlik o'rnatildi. Qizlar onalik yetakchiligining tajovuzkor uslubiga nisbatan sezgirroq edi. Xususiyatlar darajasida bu tajovuzkorlik darajasining oshishi bilan tavsiflanadi, bu impulsiv xatti-harakatlar uchun old shartlarni yaratadi. Kundalik ong darajasida - dunyoning qarama-qarshi qiyofasi paydo bo'lganda, onaning qiyofasi "yaxshi", lekin jirkanch sifatida taqdim etilganda. Otaning roli qizlarning o'z-o'zini anglash qadriyatlarini qabul qilishda, o'z maqsadlariga erishish, o'z manfaatlarini himoya qilish imkonini beradigan ayol o'ziga xosligi va instrumental qadriyatlarni qabul qilishda hal qiluvchi rol o'ynadi. Otaning direktiv uslubi qizlarning samarali holatiga eng katta ta'sir ko'rsatadi (depressiya darajasining oshishi, hissiy holatlarning labilligi). Ikkala ota-onaning ta'lim tamoyillarini salbiy baholaydigan qizlar kognitiv murakkablikka ega, bu esa shaxsiyatning nevrotik himoyasini ta'minlaydi. Otaning salbiy munosabati qizlarda jang qilish istagini uyg'otadigan o'ziga xos himoya reaksiyalarining shakllanishiga olib keladi.

Ota-ona munosabatlarining bolaga ta'sirining mohiyatini tushunishdan oldin, uning hayotdagi ahamiyatini ko'rib chiqing. Oila muayyan ijtimoiy hamjamiyat sifatida faylasuflar, tarixchilar, sotsiologlar, o'qituvchilar, psixologlar ongini doimo hayajonga solib kelgan. Ammo bugungi kunda zamonaviy fanda "oila" tushunchasining yagona ta'rifi haligacha mavjud emas, garchi bunga urinishlar ko'p asrlar oldin buyuk mutafakkirlar (Aristotel, Gegel, Kant, Platon va boshqalar) tomonidan qilingan. Ota-onalar uchun psixologik lug'atda biz oilaning quyidagi ta'rifini topamiz: "Oila nikoh yoki qarindoshlikka asoslangan bo'lib, uning a'zolari umumiy hayot, o'zaro ma'naviy mas'uliyat va o'zaro yordam bilan bog'langan kichik guruhdir. Nikoh va oilaviy munosabatlar gender farqlari va jinsiy ehtiyojlar bilan belgilanadi va axloqiy va psixologik munosabatlar shaklini oladi "(40). L.D., Stolyarenko, S.I. Samygin ta'kidlaganidek, "oila har bir a'zoning o'z-o'zini saqlab qolish (avlod) va o'z-o'zini hurmat qilish (o'zini o'zi qadrlash) ehtiyojlarini optimal qondirish yo'lidir. Oila muammolari bilan shug'ullanuvchi tadqiqotchilarning

(I.M.Balinskiy, A.I.Zaxarov, I.A.Sixorskiy va boshqalar) fikricha, oila farzand tarbiyasida ijobiy yoki salbiy omil bo'lishi mumkin.

XULOSA: Shunday qilib, tarbiya uslubi va turi, ota-onalarning bolalarga bo'lgan munosabatlarning tabiati nafaqat vaqt ichida, balki kosmosda ham o'zgaradi. Shunday qilib, madaniy jihatdan Yevropa an'anasi yosh bolalarning eng qat'iy intizomga muhtojligidan kelib chiqadi va bola o'sib ulg'aygan sayin intizom zaiflashishi kerak va u ko'proq mustaqillikka ega bo'lishi kerak. Shu bilan birga, yaponiyaliklar chaqaloqlarni maksimal erkinlik bilan ta'minlaydilar, deyarli ularni cheklamaydilar. Intizom, juda qat'iy, bu yerda Yevropa an'analariidan farqli o'laroq, keyinchalik katta yoshdagilarning me'yorlari va xatti-harakatlarini o'zlashtiradigan bolaning o'sishi vaqtida paydo bo'ladi. Ta'lim uslubi va turi nafaqat ta'lim an'analari shaklida taqdim etilgan ijtimoiy-madaniy qoidalar va normalarga, balki ota-onaning oilada bolalar va ota-ona munosabatlari qanday qurilishi kerakligi haqidagi pedagogik pozitsiyasiga, bolalardagi qanday fazilatlar va xususiyatlarni shakllantirishga bog'liq. Shunga ko'ra, ota-ona bolaning xatti-harakati modelini belgilaydi. Turli maktab va yo'nalishlardagi ko'plab psixologlar ota-onalar va bolalar o'rtasidagi munosabatlarning o'ta dolzarbligiga e'tibor qaratdilar. Yaqin kattalar bilan munosabatlar olaning rivojlanishi uchun hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Дж. Боулби, М. Эйнсвотс, Теория привязанности.
2. D. Abdullayeva, R. Yarqulov, N. Atabayeva. Oila Psixologiyasi. 2015
3. Л. С. Выготский, А. Н. Леонтьев, Д. Б. Эльконин. Деятельностная теория
4. <https://minikar.ru/children/psihologicheskie-narusheniya-pod-vliyaniemdetsko-roditelskih/> 5. Relations between parents and children in the family. Julia Muzhichkova. Part 1. Psychology (<https://bit.ly/3qEaaJW>)